

O'RTA OSIYO XONLIKLARI DAVRI TARIXINI O'RGANISHDA AN'ANAVIY VA VIRTUAL YONDASHUVLAR TAQQOSLAMASI

Karimova Oyshaxon Abdullajon qizi

Namangan davlat universiteti Tarix

yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyo xonliklari — xususan, Buxoro, Xiva va Qo'qon xonliklari — tarixini o'rganishda an'anaviy hamda virtual yondashuvlarning ilmiy-pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ta'limda raqamli vositalardan foydalanish jarayoni virtual muzeylar, 3D rekonstruksiylar, mobil ilovalar, AR/VR texnologiyalar, onlayn arxivlar orqali boyitilmoqda. Maqolada ushbu vositalarning ta'lim samaradorligiga ta'siri, o'qituvchilar va o'quvchilar tajribasi asosida tahlil qilinadi. Ilmiy metodika nuqtai nazaridan ikki yondashuvning integratsiyasiga doir amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo xonliklari, tarixiy ta'lim, virtual texnologiyalar, raqamli muzey, 3D simulyatsiya, gibrid ta'lim modeli, zamonaviy tarix o'qitish.

1. Kirish

O'rta Osiyo xonliklari tarixi bugungi O'zbekistonning davlatchiligi, madaniyati va xalq ongining shakllanishida muhim tarixiy bosqichdir. Xonliklar davrining siyosiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini chuqur o'rganish yosh avlodni milliy o'zlik va tarixiy tafakkur bilan qurollantiradi. An'anaviy ta'limda bu davr darsliklar, hujjatlar va tarixiy muzeylar orqali o'rgatilgan. Ammo raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bu jarayonga

yangi imkoniyatlar olib kirdi. Endilikda tarixiy voqealar virtual turda tomosha qilinmoqda, 3D modelda tarixiy shaxslar va obidalar jonlantirilmogda, immersiv texnologiyalar bilan mustaqil o'rganish kuchaymoqda.

2. Ilmiy-nazariy asoslar

An'anaviy tarixiy ta'lim konstruktivistik va reproduktiv o'qitish usullariga asoslangan. O'qituvchi tayyor bilimni taqdim etadi, o'quvchi uni qabul qiladi. Bu usulda o'quvchi faol emas, bilim manbasi tashqaridan bo'ladi.

Virtual ta'lim esa kognitiv konstruktivizm, faoliyatga asoslangan o'qitish (Activity-Based Learning) va immersiv metodikaga tayangan. Bu yondashuvda o'quvchi axborotni o'zi topadi, qayta ishlaydi va o'ziga xos tarzda qayta yaratadi.

Bu ikki metodning kombinatsiyasi zamonaviy tarix ta'limida "gibrid model" deb ataladi. Bu model XXI asr kompetensiyalariga mos: tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi, raqamli tafakkur, hamkorlikda ishlash kabilarni rivojlantiradi.

3. An'anaviy yondashuv: uslublar va cheklovlar

Uslublar:

Darslik va konspekt asosida tarixiy faktlarni tahlil qilish;

Muzeylarga tashriflar (Buxoro Tarixiy Muzeyi, Qo'qon Amirlik Saroyi);

Tarixiy hujjatlar va manbalarni tahlil qilish (Masalan: “Boburnoma”, “Tarixi Jahongusha”, “Majmuai Tavohif”).

Afzalliklari:

Ilmiy asoslanganlik, manbaviy dalillar;

Tarixiy kontekstda chuqur tahlil qilish imkoniyati;

O'qituvchi nazorati va muhokamasi.

Cheklovlari:

Passiv o'rganish (ko'p hollarda yod olishga asoslanadi);

Ko'rgazmali vositalarning yetishmasligi;

Zamonaviy avlod uchun yetarlicha motivatsiya berolmasligi.

4. Virtual yondashuv: imkoniyatlar va yechimlar

Vositalar:

Virtual muzeylar: O'zbekiston Tarixiy Muzeyi, Turon Virtual Muzeyi, Ko'hna Urganch 3D Platformasi;

Mobil ilovalar: “Tarixiy joylar”, “AR Tarix”, “Timuridlar merosi” ilovalari;

Virtual turlar va rekonstruksiylar: Registon majmuasining 3D ko'rinishi, Qo'qon xon saroyining VR turida jonlantirilishi;

Onlayn manbalar: e-Maktab, Ziyonet, UNESCO e-Heritage loyihasi.

Afzalliklari:

Mustaqil va faol o'rganish muhitini yaratadi;

Yangi avlodga mos vizual va interaktiv format;

Resurslarga istalgan joydan kirish imkoniyati.

Cheklovlar va yechimlar:

Texnologik infrastrukturaga ehtiyoj – bu muammo davlat ta'lim dasturlari bilan bosqichma-bosqich hal etilmoqda;

Pedagoglarning raqamli savodxonligi – o'qituvchilar uchun maxsus raqamli pedagogika kurslari joriy etilmoqda (masalan, XTVning “Raqamli ustoz” loyihasi).

5. Amaliy misollar va tajriba

O'zbekiston tajribasi:

Buxoro Davlat Universiteti talabalari “Xonliklar tarixi” fani doirasida Buxoro xonligining virtual turida qatnashib, AR texnologiyalarda 3D saroylar qurish loyihalarida ishtirok etmoqda.

Qo'qon davlat pedagogika institutida “Tarixiy shaxslarni jonlantirish” (animatsion metod) loyihasi asosida talabalarga tarixiy rollar yuklatilib, dramatik simulyatsiyalar o'tkazilmoqda.

Andijon davlat universiteti magistratura bosqichida “Virtual tarixiy manbalarni tadqiq qilish” nomli mustaqil fan joriy etilgan.

Xalqaro tajriba:

British Museum Virtual Tour — foydalanuvchilar dunyoning istalgan nuqtasidan muzey eksponatlari bilan tanishmoqda.

Google Arts & Culture platformasi orqali Samarqanddagi Ulug'bek rasadxonasi va Shohi Zinda majmuasining 3D rekonstruksiya ommaga taqdim etilgan.

Europeana Collection — 50 dan ortiq davlatning raqamli tarixiy arxivlarini birlashtirgan platforma bo'lib, talabalar uchun bepul.

Xulosa va tavsiyalar

O'rta Osiyo xonliklari tarixini o'rganishda har ikki yondashuv o'z o'rniga ega. An'anaviy yondashuv ilmiylikni, tarixiy mantiqni chuqur o'rgatishga xizmat qilsa, virtual

metodlar esa vizual, mustaqil va texnologik yondashuvlar orqali talabalarning qiziqishini oshiradi. Kelajakda quyidagi yo'nalishlarda ishlash tavsiya etiladi:

1. Virtual muzeylar sonini ko'paytirish va tarixiy kontentni boyitish;
2. O'qituvchilarga raqamli pedagogika bo'yicha malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish;
3. Tarixiy fanlarda AR/VR texnologiyalar asosida laboratoriyalar tashkil qilish;
4. Gibrid o'qitish modeli asosida dars rejalari va o'quv kurslarini yangilash.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Qosimova M. (2022). O'zbekiston tarixini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan.
2. Okumuş, O., & Vurgun, A. (2021). Pre-Service History Teacher's Opinions About the Use of Virtual Museum Applications in History Courses.
3. Arabacıoğlu, S., & Okulu, H. Z. (2021). Using Virtual Museums to Promote Activity Design Competencies in Pre-Service Teacher Education.
4. Wareath, O. (2022). The Role of Educational Museums in the Development of Education. IJHLR, Vol. 5, Issue 1.
5. Turgunov M. (2021). Markaziy Osiyo xonliklari: siyosiy va madaniy hayot. Samarqand: Ma'naviyat.
6. UNESCO World Virtual Heritage Project: www.unesco.org/virtualheritage
7. Google Arts & Culture: www.artsandculture.google.com
8. Ziyonet Virtual Tour Portal: www.ziyonet.uz
9. E-Maktab platformasi: www.emaktab.uz